

HANA KRIAKOVÁ

POETIKA PŘEKLADŮ TITULŮ ANGLICKY PSANÝCH ROMÁNŮ DO ČEŠTINY A SLOVENŠTINY

Literární titul představuje podstatnou část struktury literárního díla; zpravidla vyslovuje ve stručnosti autorův záměr, naznačuje obsah či poslání díla; volba titulu může být inspirována jménem hlavního hrdiny, prostředím nebo hlavním řešeným problémem; určující roli při výběru hraje i žánrové zařazení díla a podnětem pro volbu titulu může být i snaha o atraktivnost. Pro čtenáře je titul složkou díla, podle níž se orientuje; kniha je mu titulem uváděna a představována. Volba vhodného titulu literárního díla je důležitá nejen pro samotného autora díla, ale také pro překladatele. Při překladu titulu literárního díla totiž nejde pouze o zachování korespondence titulu s kontextem knihy, nýbrž také se čtenářským a společenským kontextem, do něhož se literární dílo prostřednictvím překladu dostává. Při překladu titulu je nutné respektovat i další aspekty, které v domácím prostředí literárního díla nejsou relevantní. Ze semiotického hlediska je titul díla metaznakem, miniaturním modelem díla.¹

Překlad titulu literárního díla se setkává s mnoha úskalími, v první řadě s aspektem lingvistickým, daným odlišnými možnostmi dvou jazykových systémů. Ne vždy a zcela adekvátně a bez problémů je možné převést titul literárního díla ze zdrojového jazyka do překládaného jazyka. Někdy mohou chybět v jednom jazykovém systému výrazy pro jistou realitu, protože ona realita tam neexistuje. Poměrně často se setkáváme v jazyce, do něhož je dílo překládáno, s relativně adekvátními sémantickými jednotkami, ty však označují neadekvátní realitu. Jindy jeden jazykový znakový systém dokáže pregnantně vystihnout to, co v druhém jazykovém systému je možné podat pouze opisem. Druhým, neméně závažným úskalím při překladu titulu literárního díla se stává aspekt sociální, určený faktem odlišného společenského, kulturního, historického a politického kontextu daných jazykových oblastí. To, co je v jedné sféře ve všeobecném povědomí a naprosto samozřejmé, může být neznámé, cizí nebo

¹ Danek, D.: *O tytule utworu literackiego*. *Pamiętnik literacki*, 63, 1972, s. 143 až 174.

i směšné v kontextu jiném. S touto skutečností je nutno počítat zvláště při překládání z literatur — z evropského pohledu — vzdálených (např. orientálních nebo afrických). Dané disproporce se ovšem vyskytují také v kulturách geograficky blízkých. Nerespektování těchto dvou podstatných aspektů, do nichž se dostává překlad titulu literárního díla, vede k neadekvátnímu transferu smyslu a ideje literárního díla, a tím i k nežádoucí prezentaci v novém literárním kontextu.²

Překlady titulů anglicky psaných románů do češtiny nebo slovenštiny za posledních dvacet let lze v zásadě rozčlenit, co do způsobu překladu, do čtyř základních skupin.

První skupina zahrnuje sémanticky i kontextově neproblematické překlady, u nichž nedochází relativně k žádnému překladatelskému posunu. Překlady tohoto typu jsou velmi hojné, např. Ernest Hemingway, *A Farewell to Arms — Sbohem, armádo* (poslední překlad Vladimír Stuchl, Praha, Melantrich 1974), *To Have and Have Not — Mat a nemá* (překl. Miloš Ruppeldt, Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1962); John Updike, *Pigeon Feathers — Holubí pířka* (překl. Igor Hájek, Praha, SNKL 1965), *Of the Farm — O farmě* (překl. Libuše Vokrová, Praha, Československý spisovatel 1973); Theodore Dreiser, *Sister Carrie — Sestra Carrie* (překl. Alena Jindrová-Špilarová a Miroslav Jindra, Praha, Odeon 1979), *An American Tragedy — Americká tragédie* (překl. Zdeněk Urbánek, Praha, SNKL 1965).

Další tři skupiny, do nichž lze rozčlenit adekvátní překlady titulu literárního díla, již předpokládají větší či menší posuny mezi formou originálního a přeloženého titulu. Jsou důsledkem reflektování rozdílů mezi jazykovou a společenskou realitou autora díla a překladatele a současně v sobě implikují blízké souvislosti kontextů, k nimž překladatel přihlížel. Překlady anglických titulů do češtiny nebo slovenštiny se realizují podle trojí možné struktury, a to ve vztahu k originálnímu znění titulu, textovému a společenskému kontextu knihy či jejich kombinacím.

První z těchto tří variant tvoří typ překladů, v němž překlady titulů literárních děl v originálním jazyce jsou zcela odlišné od znění v jazyce překládaném. Např. román spisovatele Gora Vidala *Burr* byl ve slovenštině vydán pod názvem *Mohol som byť prezidentom* (překl. Hviezdoslav Hermann, Bratislava, Pravda 1985). Kdyby překladatel v tomto případě zachoval původní název románu, tj. příjmení hlavního hrdiny Aarona Burra (1756—1836), třetího amerického viceprezidenta a „hrdiny prvního velkého politického skandálu Spojených států“, byla by kniha v našem prostředí vystavena nebezpečí nezájmu čtenářů, neboť lze předpokládat neinformovanost velké většiny našich čtenářů o počátcích historie USA. Tato skutečnost zřejmě vedla překladatele k volbě jiného, čtenářsky atraktivního názvu románu.

Jako další příklad z této skupiny překladů lze uvést alegorický román Kena Keseyho *One Flew Over the Cuckoo's Nest — Vyhoďme ho z kola*

² srov. Levý, J.: *Umění překladu*. Praha, Československý spisovatel 1983, s. 85; Popovič, A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava, Tatran 1975, s. 204—239; Vilikovský, J.: *Preklad ako tvorba*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1984, s. 31—51.

ven (překl. Jaroslav Kořán, Praha, Odeon 1980). Zde ovšem nešlo pouze o nahrazení originálního titulu jiným, přístupnějším názvem, ale o nalezení vhodné formy překladu anglického dětského rozpočítávadla pro českého čtenáře; překladatel je musel nahradit českým ekvivalentem s podobným významem, což se mu podařilo.

Mezi zdařilými překlady titulů tohoto typu je možné uvést i překlad titulu díla Elmera Riceho *Imperial City — New York vládne* (překl. Hana Žantovská, Praha, Melantrich 1981). Zde překladatelka vyjádřila slovesným tvarem a konkretizací vlastního jména celý smysl anglického názvu, neboť slovo „city“ ve spojení s daným adjektivem vede Američana k identifikaci New Yorku. Kdyby překladatelka setrvala u doslovného převodu názvu „vznešené město“ nebo aktualizovala perifrastický význam „New York“, vytratila by se z českého titulu knihy atmosféra, která vyznačuje z anglického znění.

Dalším příkladem této skupiny překladů může být i název knihy Hanse Ruesheho *Back to the Top of the World — Návrat k dlouhým tienom* (překl. Šarlota Barániková, Bratislava, Obzor 1978). Děj románu se odehrává daleko za polárním kruhem, v krajích půlročních nocí a dnů. Anglický název vyjadřuje touhu polárních lidí po návratu na daleký sever, na samý „vrchol země“, přestože měli možnost žít pohodlněji. O vlastní, podobnou implikaci se pokusila i slovenská překladatelka; i když docela dobře mohla využít jako titulu doslovný překlad originálu, použila spojení „dlhé tie-ne“, což navozuje atmosféru zdánlivě pomalého a vzdáleného plynutí času, které je charakteristické pro polární končiny.

V této skupině, kde titul originálu a překladu se z lexikálního hlediska rozcházejí, setkáváme se mnohdy s problematickými překlady, u nichž motivace pro volbu českého překladu uniká nebo dochází k soustředění pozornosti na jiné aspekty díla, než jak tomu bylo u originálu.³

Další, v pořadí třetí velkou skupinu, do níž lze rozčlenit české a slovenské překlady titulů, tvoří překlady představující buď rozšířenou, nebo naopak zúženou verzi původního textu titulu. Ke kratší, stručnější formě titulu literárního díla mnohdy nutí autora i tradice v anglicky psaných literaturách.⁴

V prvním případě bývá český překlad delší, jednou popisnější, jindy přesnější a obsažnější než původní znění. Hlavním důvodem tohoto postupu překladatele je opět zřetel k domácímu českému čtenáři a snaha po lepší informovanosti o knize. Názorným příkladem tohoto typu překladu je název románu Patricka Whita *Voss — Poušť Johanna Vosse* (překl. Antonín Přidal, Praha, Svoboda 1980). V tomto případě se zdá, že česká varianta titulu díla je dokonce vhodnější než původní název, neboť v sobě implikuje zároveň dvojí sémantiku slova „poušť“ — tento výraz zde jed-

³ Např. v románu Johna D. MacDonalda *Condominium*; jenž byl do češtiny přeložen Ladislavem Smutkem pod názvem *Uragán Ella* (Praha, Svoboda 1983): „condominium“ je výraz pro americké „sídlisté výškových domů s luxusními byty“, které jsou zpravidla pronajímány příslušníky bohatých vrstev; uragán Ella je živel, který zasáhne do poklidného života zámožných Američanů a zničí tyto tzv. hodnoty. Dílo, které patří do oblasti tzv. katastrofických románů, tak získává českým překladem titulu mnohem dramatictější náboj než jeho anglický protějšek.

⁴ Newmark, P.: *Approaches to Translation*. Oxford, Pergamon Press 1981, s. 150.

nak znamená skutečnou australskou. pustinu, která lákala ke zdolání hlavního hrdinu, Johanna Vosse, jehož předlohou byla autentická postava německého cestovatele; druhý význam slova zahrnuje poušť-samotu; hlavní hrdina byl člověk silný, nezlomný, ctižádostivý a tvrdý a v důsledku těchto vlastností i osamocený mezi lidmi. Oba tyto významy se překladateli podařilo vělnit do českého překladu, a tím tento titul daleko více vyovídá o kontextu románu.

Dalšími ukázkami tohoto typu překladu titulu je např. román Henryho Denkera *The Scofield Diagnosis* — *Diagnóza doktorky Scofieldovej* (překl. Ján Kamenistý, Bratislava, Smena 1984). V tomto případě je slovenský překlad opět konkrétnější a přesnější, což také částečně vyplývá i z charakteru slovenského jazyka a nutnosti v tomto jazyce vyjádřit rod substantiva v roli neshodného atributu. Rozšířením názvu se tento problém řeší, a navíc varianta překladu přispívá k obsažnějšimu vyjádření názvu knihy.

Překlady tohoto typu jsou poměrně časté; srov. např. James Patterson, *Thomas Berryman Number* — *Vrcholné číslo Thomase Berrymana* (překl. Ladislav Smutek, Praha, Svoboda 1981), David Weiss, *Naked Came I* — *Nahý jsem přišel na svět* (překl. Soňa Nová, Praha, Svoboda 1970), Elia Kazan, *The Arrangement* — *Tichá dohoda* (překl. Radoslav Nenadál, Praha, Odeon 1983).

Opakem rozšířených originálních znění jsou tituly zestručněné, avšak opět obsahující sémantické jádro původního názvu. Domnívám se ovšem, že ne vždy je tato kontrakce původního titulu ku prospěchu výsledného účinku. Např. satirický román spisovatele Petera de Vriese *The Glory of the Hummingbird* — *Kolibřík* (překl. František Jungwirth, Praha, Československý spisovatel 1978); české znění názvu románu ztratilo na ironii a karikatuře ve vztahu k anglickému znění i ve vztahu k celému kontextu románu. Slovenský název díla Jamese Warda *Buchanan's Revenge* — *Pomsta* (překl. Karol Dlouhý, Bratislava, Smena 1981) je z funkčního hlediska adekvátní a navíc atraktivní; anglické jméno není třeba dodávat, neboť jeho adjektivní podoba by v překládaném jazyce působila stylisticky neobratně.

Do poslední, čtvrté skupiny lze vělnit překlady, které jsou vzhledem ke znění originálního titulu současně jeho rozšířenou i zkrácenou verzí. Dochází zde tedy k situaci, že tituly navzájem mají z hlediska lexikálně sémantického charakteru průniku. Tato skupina bývá překladatelsky nejnáročnější, neboť bezprostředně závisí nejen na možnostech a schopnostech obou jazyků, ale tvořivě reflektuje také kulturní a společenské kontexty, vstupující do procesu literární komunikace.

Ukázkou této skupiny může být překlad titulu románu Johna Updika *Marry Me* — *Chceš si mne vzít?* (překl. Luba a Rudolf Pellarovi, Praha, Mladá fronta 1983). Čtyři z hlavních postav románu mohly anglicky říci „marry me“, avšak v češtině pouze dvě z nich mohly použít „provdej se za mne“, další dvě mohly navrhnout „ožen se se mnou“. V češtině se naskytá ještě třetí možnost, která by byla blízká originální formě a vyhovovala by mužskému i ženskému rodu jako v angličtině — „vem si mě“; avšak použití tohoto výrazu by mohlo v našem jazyce vyvolat i negativní asociace, čemuž se překladatelé zřejmě snažili zabránit. Proto pře-

měna formy i modality titulu románu se zdá být nejvhodnějším řešením.

K tomuto typu překladu se také řadí román Sue Kaufmanové *Diary of a Mad Housewife — Deník americké manželky* (překl. Tomáš Korbař, Praha, Odeon 1982). Anglické znění titulu je zde konkrétnější než jeho český překlad a vyznívá z něho ironický nadhled autorky, který český překlad postrádá; český překlad ovšem navíc obsahuje překladatelovu snahu orientovat našeho čtenáře konkrétním kulturním a sociálním směrem.

Jako další příklady této skupiny lze uvést i knihu Jerryho Davida Salingera *The Catcher in the Rye — Kdo chytá v žitě* (překl. Luba a Rudolf Pellarovi, Praha, Práce 1979) nebo překlad titulu díla Patricka Whita *A Fringe of Leaves — Sukně z listí* (překl. Antonín Přidal, Praha, Odeon 1983).

Ve svém příspěvku jsem nechtěla podat klasifikaci možných překladů knižních titulů, ale pouze identifikovat a explikovat základní poetické možnosti, které se naskýtají při českých a slovenských překladech názvů anglicky psaných knih. Současně jsem se snažila poukázat na skutečnost, že nejde o záležitost jednoduchou a jednoznačnou, ale diskutabilní. K problematice transferu titulů cizojazyčných knih je třeba přistupovat citlivě, individuálně a tvořivě. Za funkční překlad totiž nemusí být vždy považován překlad lexikálně adekvátní původnímu znění titulu, ale naopak může to být titul nový nebo vyznačující se většími či menšími sémantickými posuny, pokud je adekvátní originálnímu textu literárního díla a společenskému kontextu čtenářské obce, jíž je překlad určen.

POETICS OF CZECH AND SLOVAK TRANSLATIONS OF THE TITLES OF NOVELS IN ENGLISH

The contribution deals with translations of titles of novels into the Czech and Slovak languages in the last twenty years. These translations can be divided into four basic groups.

The first group includes translations without any problems — no translational shifts occur there, e. g. Hemingway: *A Farewell to Arms — Sbohem, armádo*, transl. V. Stuchl, Praha, Melantrich 1974.

In the other three groups there are some major or minor shifts between the original and translated forms of the titles.

The second group is formed by titles which are completely different from the original forms, e. g. Vidal: *Burr — Mohol som byť prezidentom*, transl. H. Hermann, Bratislava, Pravda 1985.

The third group of translated titles includes either extended or contracted forms, e. g. White: *Voss — Poušť Johanna Vosse*, transl. A. Přidal, Praha, Svoboda 1980; de Vries: *The Glory of the Hummingbird — Kolíbrík*, transl. F. Jungwirth, Praha, Československý spisovatel 1978.

The last group comprises translations in which the titles are both extended and contracted at the same time; in fact they are of overlapping character, e. g. Updike: *Marry Me — Chceš si mne vzít?*, transl. Luba and Rudolf Pellar, Praha, Mladá fronta 1983.